

Hokksund , 7. januar 2012

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Notat om Læremidler for elever med behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)

Førskolebarn og elever med behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) varierer betydelig i språklig nivå, utviklingsmuligheter, tilleggsvansker og grad av selvstendighet. Det varierer også hvilken rolle de alternative og supplerende språkformene har for barna.

Det er behov for å utvikle læremidler som tar hensyn til disse forskjellene. Læremidlene skal ivareta opplæringsbehov på ulike utviklingsnivå og på ulike utdanningstrinn som følger barnets alder. Barn i førskolealderen har behov for **språklig stimuleringsmaterie** basert på barnas språklige former, mens elever i skolen har behov for **læremidler** basert på innholdet i opplæringen og elevens språklige former.

Felles for språklig stimuleringsmaterie og læremidler er at materialet bør utformes med utgangspunkt i **språkets tre komponenter**: *innhold, form og bruk* (Bloom og Lahey, 1978¹). De må også ta hensyn til barnas **kommunikative kompetanse**, det vil si *lingvistisk kompetanse* (for eksempel, vokabular og grammatikk), *sosial kompetanse* (sosial tilpasning, turtaking og lignende), *operasjonell kompetanse* (evne til å formidle, med eller uten bruk av hjelpemidler) og *strategisk kompetanse* (ta initiativ, forklare og andre dialogfunksjoner) (Light, 1989²).

Med utgangspunkt i språkets tre komponenter må utvikling av materie for målgruppen ta utgangspunkt i særskilt tilrettelegging av innhold, form og bruk. En stor utfordring er at det pr dato finnes svært lite språklig stimuleringsmaterie og læremidler tilpasset de språklige og opplæringsmessige behovene til barn/elever med behov for ASK.

Tilrettelegging av innhold

Med utgangspunkt i at barn/elever med behov for ASK varierer betydelig i språklig og kognitivt funksjonsnivå, vil materialet måtte representere mangfold i tema, ordforråd og vanskegrad.

¹ Bloom, L. og Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. New York: John Wiley & Sons

² Light, J. (1989). *Toward a definition of communicative competence for individuals using augmentative and alternative communication systems*. AAC, 5: 137-144

Språklig stimuleringsmateriell Barn i førskolealderen som bruker ASK, har behov for stimuleringsmateriell som fremmer deres språklige utvikling. Materiellet bør inneholde ordforråd som er relevant for aldersgruppen, men også forenklinger av innholdet for barn med kognitive vansker. Materiellet bør dels være rettet mot lek og andre barneaktiviteter, lese- og opplevelsesbøker og tilsvarende, og dels mot den daglige kommunikasjonen mellom barna og deres nærpåersoner. Innholdet i materiellet bør være av en slik art at det passer for ulike språknivåer og kan møte barnets aktuelle nivå, og samtidig ha et språklig innhold som ligger noe over barnets aktuelle nivå slik at barnets språkutvikling stimuleres.

Læremidler Elever i skolen har behov for tilpassede læremidler der innholdet i hovedsak er basert på Kunnskapsløftets læreplaner. Prinsipielt bør læremidler velges med utgangspunkt i elevens kompetansemål, ikke omvendt. Det er elever som trenger læremidler i sin egen språkform for å kunne ta aktiv og fullverdig del i den ordinære opplæringen. Elever med kognitive vansker har behov for forenklinger av innholdet. Det vil være nødvendig å utforme lettlestutgaver av disse læremidlene (lettlest med hensyn til tekst, fotografier, illustrasjoner, lydmateriell eller film/video). Elever med individuelle opplæringsplaner vil ha behov for læremidler som er tilpasset de individuelle kompetansemålene i læreplanene. Eksempler på denne type tilpasninger er beskrevet i boken "Trenger vi å snakke for å lære på skolen?" (Østvik og Almås, 2010³). Det er således behov for et bredt utvalg av læremidler, som samlet tilbyr tilstrekkelig variasjon i innhold og vanskegrad slik at behovet for å utvikle individuelle læremidler ved den enkelte skole blir betraktelig redusert.

Noe av arbeidet vil bestå i oversettelser av eksisterende læremidler, med nødvendige tilpasninger gjennom forenklinger. Mange elever med behov for ASK opplever å få en opplæring som ikke omfatter de samme temaene som de øvrige elevene. Det skyldes blant annet manglende forankring av elevenes kompetansemål i Kunnskapsløftet. Det er svært viktig at elevgruppen får sine egne utgaver av de læremidlene som andre elever benytter.

Ut over dette er det nødvendig med utvikling av nye læremidler. Det er spesielt behov for læremidler som støtter lese- og skriveopplæringen til denne elevgruppen.

For å sikre en god utvikling av læremidler til elever med behov for ASK i forlag, faglige utviklingsmiljøer og ved den enkelte skole, er det om å gjøre å arbeide for å fristille lærekomponenter (tekster, fotografier, illustrasjoner, lyder, film/video) for salg slik at komponentene kan nyttes til læremidler tilpasset elevgruppen. Dette vil være svært viktig i utarbeidelse av læremidler som kan brukes av ulike elevgrupper og i ulike sammenhenger. Læremiddelkomponentene bør være tilgjengelig i elektroniske utgaver. Dette vil være svært viktig i utarbeidelse av multifunksjonelle læremidler⁴.

Tilrettelegging av form

Språklige stimuleringsmateriell for barn i førskolealderen og læremidler til elever i skolen må gjøres tilgjengelig på ulike språkformer. Det er i hovedsak tre former for alternative og supplerende

³ Østvik, J. og Almås, H. (2010). *Trenger vi å snakke for å lære på skolen? - Eksempler på pedagogisk praksis for elever uten funksjonelt talespråk i en inkluderende skole for alle*. Levanger: Trøndelag kompetansesenter

⁴ Multifunksjonelle læremiddel er universelle læremiddel som ivaretar behovet for tilrettelegging for ulike grupper og som skal ivareta behovet for særskilt tilrettelagt opplæring og inkludering. De er tilrettelagt i innhold gjennom ulike funksjonsnivå, og i form gjennom ulike format (analogt og digitalt) for å øke tilgjengeligheten. Målet er at læremiddelet skal bidra til tilpasset opplæring for den enkelte og samtidig ivareta deltakelse i fellesskapet. Ref. UDIR (2007). Handlingsplan for læremiddelarbeid 2007-2010

kommunikasjonsformer i bruk: håndtegn, grafiske tegn og taktile/materielle tegn⁵. Det er behov for materiell som har parallellutgaver på de systemene som er i bruk.

Noen barn og elever med behov for ASK har synsvansker. Det innebærer at de må ha materiell som er tilpasset deres synsmessige forutsetninger, eksempelvis gjennom størrelse, tetthet, avstand mellom objekter, kontraster (tydelig forgrunn og bakgrunn og fargevalg), visuelle forenklinger og så videre.

Noen barn og elever med behov for ASK har motoriske vansker. For dem må materialet tilpasses slik at de kan oppnå størst mulig selvstendighet i bruken av det. Noen kan ha nytte av digitale utgaver av lærebøker framfor fysiske bøker.

Tilrettelegging for bruk

Det er behov for faglige "veiledere" med metodiske beskrivelser og eksempler på hvordan språklig stimuleringsmateriell og læremidler kan tas i bruk, og for faglig opplæring og veiledning til personale i barnehager og skoler. Veilederne bør inneholde beskrivelse av hvordan det kan legges til rette for å fremme og utvikle barnas språklige uttrykk og kommunikasjon i dagliglivet på ulike alderstrinn og i ulike sammenhenger, og bruke språket i tilegnelsen av kunnskap og ferdigheter. I opplæringen er det behov for å tydeliggjøre betydningen av at barnet får lære språklige uttrykk som det kan bruke i kommunikasjon med andre mennesker, og som det trenger for å lære i tråd med opplæringsmålene.

Slike veiledere bør videre beskrive hvordan barnehagen og skolen kan utvikle gode språkmiljøer for barn som bruker ASK, og sentrale komponenter i språkmiljøet (Østvik, 2008⁶).

Tilskuddsordning

Utdanningsdirektoratet har en tilskuddsordning for læremidler til elever med store og sammensatte behov som skal stimulere til utvikling av læremidler for denne gruppen. Tilskuddsordningen er etter vår vurdering ikke tilstrekkelig til å kunne møte behovet for språklig stimuleringsmateriell og læremidler til de som bruker ASK. Den kan representere viktige muligheter for utvikling av materiell, men det er behov for å utvide ordningen. Et forslag kan være å etablere pilotprosjekt i samarbeid mellom Utdanningsdirektoratet, Statped, pedagogiske miljø (behovsmeldere), brukerorganisasjoner og utviklingsmiljø/forlag (læremiddelprodusenter) som 1) tar utgangspunkt i relevante og brukernære behov og som 2) utvikles ut fra prinsipper om pedagogisk kvalitet.

Med vennlig hilsen

Torunn R. Borgersen

Leder ISAAC Norge

Tlf: 92227413

E-post: trb@markvn10.com

⁵ Tetzchner, S.V. og Martinsen, H. (2002). *Alternativ og supplerende kommunikasjon: en innføring i tegnspråkopplæring og bruk av kommunikasjonshjelpemidler for mennesker med språk- og kommunikasjonsvansker*. Oslo: Gyldendal akademisk

⁶ Østvik, J. (2008). Språkmiljø – tanker om prinsipielle og praktiske sider. Dialog nr 2/2008. Oslo: ISAAC Norge